

Đạo lý uống nước nhớ nguồn của người Việt Nam hiện nay

Hoàng Thúc Lân *

Tóm tắt: Đạo lý uống nước nhớ nguồn là phẩm chất đạo đức cơ bản của người Việt Nam trong lịch sử hàng ngàn năm. Nhờ có phẩm chất đó, người Việt Nam sống thủy chung, có tình, có nghĩa. Tuy nhiên, hiện nay, hiện tượng vong ơn bội nghĩa, lấy oán trả oán có xu hướng diễn biến trầm trọng hơn so với thời kỳ trước đổi mới. Để nâng cao hiệu quả giáo dục đạo đức nói chung và đạo lý uống nước nhớ nguồn nói riêng, cần có sự kết hợp chặt chẽ giữa gia đình, nhà trường và xã hội trong giáo dục con người.

Từ khóa: Đạo đức; đạo lý uống nước nhớ nguồn; người Việt Nam.

1. Đạo lý uống nước nhớ nguồn

Uống nước nhớ nguồn là sự biết ơn, nhớ ghi công lao mà người khác đã giúp đỡ mình (biết ơn tổ tiên, ông bà, cha mẹ, thầy cô, quê hương, Tổ quốc,...). Đạo lý uống nước nhớ nguồn là phẩm chất cơ bản trong đạo làm người. Với nội dung khuyên con người cần có ý thức biết ơn người đã giúp đỡ mình, ngoài thành ngữ “uống nước nhớ nguồn” còn có thành ngữ khác như “Ăn quả nhớ người trồng cây”, “Con người có tổ có tông/ Như cây có cội như sông có nguồn”, “Công cha như núi Thái Sơn/ Nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra/ Một lòng thờ mẹ kính cha/ Cho tròn chữ hiếu mới là đạo con”, “Cây có cội mới nảy cành, xanh lá/ Nước có nguồn mới bể rộng, sông sâu”,... Người sống vô ơn bội nghĩa là người sống không theo đạo lý uống nước nhớ nguồn, “qua cầu rút ván”, “có mới nới cũ”.

Đạo lý uống nước nhớ nguồn và đạo hiếu tuy là hai đạo lý khác nhau nhưng có phần cơ bản trùng nhau. Bởi vì đạo hiếu là sự đối xử đạo đức của con cái đối với cha mẹ. Nội dung cơ bản của đạo hiếu là con

cái biết ơn cha mẹ, những người đã có công sinh thành và nuôi dưỡng mình. Công của cha mẹ đối với con cái lớn như vậy thì con cái phải có ý thức biết ơn cha mẹ, phải kính trọng cha mẹ, khi có điều kiện phải phụng dưỡng cha mẹ. Nếu người nào không biết ơn cha mẹ thì họ sẽ chẳng có ý thức biết ơn ai. Biết ơn chưa phải là trả ơn. Ta biết ơn người nào đó có nghĩa là ta có ý thức rằng mình được người khác cho một cái gì đó, khi có điều kiện thì ta sẽ phải trả ơn người ấy. Không phải ai nhận được ơn của người nào đó cũng đều trả ơn được cho người ấy. Nhưng dù chưa trả ơn được thì cũng cần có ý thức biết ơn. Biết ơn cha mẹ chưa phải là trả ơn cha mẹ. Dù con cái chưa trả ơn được cha mẹ nhưng vẫn có thể có hiếu đối với cha mẹ nếu có ý thức biết ơn cha mẹ và kính trọng cha mẹ. Uống nước nhớ nguồn là nội dung cơ bản của đạo hiếu. Đạo lý uống nước nhớ nguồn cũng thể hiện ở các giá trị đạo đức khác, như: yêu quê hương,

---

(*) Tiến sĩ, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.
ĐT: 0977531719. Email: hoangthuclan@gmail.com.

yêu nước, tự cường dân tộc, đoàn kết, nhân ái, khoan dung, trọng nghĩa tình, thủy chung,... Bởi vì nếu không biết ơn đối với quê hương, đất nước thì không thể yêu quê hương, đất nước; nếu không yêu quê hương và đất nước thì không có ý chí tự cường dân tộc. Nếu không biết ơn đối với mọi người trong cộng đồng thì cũng không thể có tinh thần đoàn kết, ý thức cộng đồng, lòng nhân ái khoan dung, trọng nghĩa tình, thủy chung trong cư xử với họ.

2. Tăng cường giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn

Đạo lý uống nước nhớ nguồn là phẩm chất đạo đức cơ bản của con người Việt Nam trong lịch sử hàng ngàn năm. Nhờ có phẩm chất đó cho nên nhìn chung người Việt Nam là người sống thủy chung, có tình, có nghĩa. Tuy nhiên, trong bối cảnh nền kinh tế thị trường hiện nay ở nước ta, đạo lý uống nước nhớ nguồn dường như có biểu hiện suy giảm so với thời kỳ kinh tế nông nghiệp tự cung tự cấp hoặc thời kỳ kinh tế kế hoạch hóa tập trung. Hiện tượng vong ơn bội nghĩa, lấy oán trả ơn (như: con cái giết cha mẹ, trò giết thầy, vợ giết chồng, chồng giết vợ, bạn bè giết nhau,...) có xu hướng diễn biến trầm trọng hơn. Nhiều người cho rằng, hiện tượng đó có nguyên nhân ở kinh tế thị trường. Thực ra, kinh tế thị trường không phải là nguyên nhân của tình trạng suy thoái đạo đức đó vì ở nhiều nước có nền kinh tế thị trường phát triển, con người cư xử với nhau rất có tình nghĩa, thủy chung. Có nhiều nguyên nhân, song, có thể khẳng định rằng, nguyên nhân quan trọng của tình trạng này là sự yếu kém trong giáo dục đạo đức.

Các phẩm chất đạo đức được nảy sinh và nuôi dưỡng nhờ sự giáo dục của gia đình,

nhà trường và xã hội. Vì vậy, để nâng cao hiệu quả của giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn, cần có sự kết hợp chặt chẽ giữa gia đình, nhà trường và xã hội. Gia đình là cái nôi nuôi dưỡng tâm hồn con người trong những bước đi đầu tiên, là môi trường giáo dục đầu tiên và suốt đời đối với mỗi người. Vì thế, giáo dục gia đình có ảnh hưởng sâu đậm tới nhân cách trẻ em. Ngay từ khi đứa trẻ mới sinh ra, những lời hát ru nhẹ nhàng sâu lắng của bà và của mẹ đã đưa vào tâm hồn của trẻ thơ những giá trị đạo lý truyền thống trong kho tàng văn hóa dân gian Việt Nam. Giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn trong gia đình thường được thực hiện ở nội dung gần gũi, thiết thực như con cái phải biết nghe lời cha mẹ, biết kính trên, nhường dưới, biết nhường nhịn chia sẻ,... Trong giáo dục gia đình, cha mẹ không chỉ đưa ra những lời khuyên bảo về cách cư xử đối với mọi người, mà còn phải nêu và làm tấm gương sống mẫu mực của mình về ơn nghĩa với mọi người xung quanh để con cháu học tập. Để giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn cho con cháu, mỗi gia đình còn phải chú ý đến những việc làm như chăm sóc người già, người ốm đau, người bệnh tật, thờ cúng tổ tiên chu đáo, thăm viếng mộ mã của tổ tiên, tham gia các hoạt động tình nghĩa... Hơn nữa, để giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn cho trẻ em, cha mẹ phải đổi mới phương pháp giáo dục; cần tránh cách giáo dục áp đặt, mệnh lệnh, gia trưởng,...

Trong nhà trường chủ thể của giáo dục đạo đức là giáo viên. Để giáo dục đạo đức cho học sinh, trước hết giáo viên phải có ý thức trách nhiệm với bản thân, đối với nghề nghiệp và đối với người học; phải nỗ lực hoàn thiện bản thân đáp ứng với yêu cầu của ngành giáo dục nước nhà; phải là

những tấm gương sáng về nhân cách; phải có chuyên môn vững vàng, có lối sống trong sáng. Để nâng cao hiệu quả giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn trong nhà trường thì chương trình giáo dục phải giúp học sinh có những hiểu biết đúng đắn về các phẩm chất của đạo làm người, qua đó giúp học sinh hoàn thiện nhân cách theo các phẩm chất của đạo làm người. Giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn cho học sinh trong nhà trường còn được thực hiện thông qua các môn khoa học xã hội và nhân văn (như văn học, lịch sử, giáo dục công dân), đồng thời qua các hoạt động phong trào. Thông qua môn văn học, giáo viên giúp cho người học hiểu sâu sắc hơn về cái chân - thiện - mỹ. Thông qua môn lịch sử, giáo viên giúp cho người học có lòng biết ơn tới các thế hệ cha ông đã hi sinh xương máu để giành độc lập, tự do, hạnh phúc cho đất nước. Khi học môn lịch sử học sinh phải có được lòng biết ơn, trân trọng quá khứ hào hùng của dân tộc, chứ không phải chỉ thuộc lòng các sự kiện lịch sử. Thông qua môn giáo dục công dân, giáo viên giúp học sinh rèn luyện đạo đức và lối sống đúng đắn. Môn giáo dục công dân có vai trò quan trọng trong giáo dục đạo đức cho học sinh. Thực tế hiện nay nhiều giáo viên chưa xác định đúng vị trí của giáo dục công dân trong giáo dục nhân cách cho học sinh. Một số người thường có quan niệm rằng, môn học này là môn phụ, ít có giá trị đối với người học. Từ đó, môn học này chưa thực sự được quan tâm đúng mức, thường bị cắt xén giờ, hay bố trí người không có chuyên môn để giảng dạy. Môn học này cũng bị coi nhẹ so với các môn thi tốt nghiệp hoặc thi đại học. Điều đó ảnh hưởng tới chất lượng giáo dục toàn diện cho học sinh. Để nâng cao chất lượng giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn trong

nhà trường hiện nay, cần phải đổi mới nội dung, chương trình, phương pháp giáo dục học sinh; hình thức giáo dục sao cho mềm dẻo và phải gắn giáo dục với thực tiễn lịch sử đấu tranh dựng và giữ nước của dân tộc. Chương trình giáo dục phải phù hợp với đặc điểm tâm, sinh lý học sinh. Nhà trường phải tạo điều kiện cho học sinh cọ sát với hoạt động thực tiễn sáng tạo; phải đặc biệt chú ý tới đổi mới nội dung, phương pháp dạy học các môn khoa học xã hội (như văn học, lịch sử, giáo dục công dân). Trong dạy học các môn học này, giáo viên phải tạo ra sự hứng thú cho học sinh. Nhà trường phải quan tâm sát sao đến giáo dục đạo đức cho học sinh bên cạnh giáo dục tri thức; phải lồng ghép giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn thông qua các hoạt động đền ơn, đáp nghĩa, nhớ ơn các gia đình thương binh, liệt sĩ, chăm sóc bà mẹ Việt Nam anh hùng, các hoạt động thăm quan hướng về cội nguồn... Tóm lại, nhà trường không chỉ giúp học sinh nâng cao tri thức khoa học mà điều quan trọng khác (thậm chí là quan trọng hàng đầu) là giúp học sinh rèn luyện phẩm chất đạo đức nói chung và đạo lý uống nước nhớ nguồn nói riêng.

Cùng với gia đình và nhà trường, xã hội có vai trò quan trọng trong giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn. Đảng và Nhà nước cần có những chính sách thiết thực hơn nữa về đền ơn đáp nghĩa (chính sách đối với thương binh - liệt sĩ, gia đình có công với cách mạng, bà mẹ Việt Nam anh hùng, người già, các thế hệ hưu trí,...). Các hoạt động kỷ niệm ngày Giỗ tổ Hùng Vương, ngày thương binh - liệt sĩ, ngày sinh và ngày mất của các anh hùng liệt sĩ, những danh nhân văn hóa,... là hoạt động có ý nghĩa giáo dục tư tưởng chính trị, đạo đức nói chung và đạo lý uống nước nhớ nguồn

nói riêng. Điều đó góp phần hình thành nên lễ sống cao đẹp cho con người. Đảng và Nhà nước ta luôn có những hoạt động tưởng nhớ, ghi ơn những người có công dựng nước, những người đã chiến đấu, hi sinh quên mình vì sự nghiệp giải phóng dân tộc. Hiện nay, Đảng và Nhà nước đang phát động phong trào “Học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh”. Đây là một hoạt động giáo dục đạo đức cho mọi người, có tác dụng to lớn trong việc giáo dục tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống.

Sự kết hợp gia đình với nhà trường và xã hội trong giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn là hết sức cần thiết. Mỗi một môi trường giáo dục đều có một vai trò nhất định không thể thay thế được. Gia đình có chức năng quan trọng giáo dục nhân cách, hình thành những thói quen, kỹ năng sống và ứng xử, những phẩm chất đạo đức cơ bản, nếp nghĩ, lối sống của con người; giáo dục gia đình thường được thực hiện bởi những kinh nghiệm, truyền thống của gia đình, dòng họ. Nội dung của giáo dục đạo lý uống nước nhớ nguồn trong gia đình hết sức đa dạng, toàn diện, phụ thuộc hoàn toàn vào trình độ, năng lực cũng như kỹ năng, kinh nghiệm sống của mọi người xung quanh. Giáo dục nhà trường ở cấp độ cao hơn, tiếp nối giáo dục gia đình. Nhà trường có những kế hoạch, nội dung chương trình, phương pháp giáo dục khoa học, cụ thể, phù hợp với đặc điểm tâm sinh lý của lứa tuổi học sinh. Nhà trường cần nâng cao trình độ, phẩm chất nhà giáo, cần đổi mới nội dung, phương pháp giáo dục để học sinh có cơ hội và điều kiện chứng kiến những hi sinh xương máu của ông cha ta trong cuộc chiến đấu và bảo vệ Tổ quốc, đồng thời, phát huy vai trò của các tổ chức chính trị trong nhà trường (như Đội Thiếu

niên tiền phong Hồ Chí Minh; Đoàn Thanh niên Cộng sản Hồ Chí Minh,...) thông qua các hoạt động tình nguyện, hoạt động hiến máu nhân đạo.

Tóm lại, đạo lý uống nước nhớ nguồn là một giá trị đạo đức, một đạo lý sống truyền thống tốt đẹp của dân tộc Việt Nam; giá trị đó được hun đúc và lưu truyền từ ngàn đời nay. Đạo lý uống nước nhớ nguồn là bộ phận quan trọng cấu thành đạo làm người. Chỉ có con người mới có đạo lý uống nước nhớ nguồn và biết bày tỏ lòng biết ơn với những người đã giúp đỡ mình. Đạo lý uống nước nhớ nguồn trong mỗi con người được giáo dục qua gia đình, nhà trường và xã hội; vì thế để nâng cao hiệu quả giáo dục đạo đức nói chung và đạo lý uống nước nhớ nguồn nói riêng, chúng ta cần nhận thức sâu sắc vị trí, vai trò của mỗi môi trường giáo dục; có sự kết hợp chặt chẽ giữa gia đình, nhà trường và xã hội trong giáo dục con người.

Tài liệu tham khảo

1. Trần Đăng Sinh (Chủ biên) (2014), *Đạo làm người trong văn hóa Việt Nam*, Nxb Lý luận chính trị, Hà Nội.
2. Trần Đình Hượu (1995), *Giáo trình đến hiện đại từ truyền thống*, Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội.
3. Lê Thị Hoài Thanh (2003), *Quan hệ biện chứng giữa truyền thống và hiện đại trong giáo dục đạo đức cho thanh niên Việt Nam hiện nay*, Luận án Tiến sĩ Triết học, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.
4. Huỳnh Khái Vinh (2001), *Một số vấn đề về lối sống, đạo đức, chuẩn giá trị xã hội*, Nxb Chính trị quốc gia.
5. Phạm Đình Nghiệp (2000), *Giáo dục lý tưởng đạo đức cách mạng cho thế hệ trẻ Việt Nam trong tình hình mới*, Nxb Thanh Niên, Hà Nội.

